

SVARSTYMAI, SIŪLYMAI

DĖL ĮRENGIMO, SĄRANKOS, STATOS, PARINKTIES IR ARTIMŲ TERMINŲ VARTOSENOS KOMPIUTERIOJE

Naujausiose kompiuterių programose yra nemažai iš pirmo žvilgsnio artimų terminų ar komandų. Vieną jų grupę sudaro angliški terminai *setting*, *setup*, *reset*, *preset* – šaknies *set* vediniai. Terminas *setup* sinonimas *installation*, antonimas *uninstallation*. Greta termino *reset* vartojami *return*, *restore*, *refresh*. Artimi terminui *setting* yra žodžiai *option*, *choice*. Nors šie terminai yra artimi, tačiau jie išreiškia skirtingas sąvokas. Lietuviški šių terminų atitikmenys naujausiuose kompiuterijos žodynuose įvairuoja ir yra persipynę, susimaišę arba neatskirti. Įvairiose knygose, skirtinguose kompiuterininkų kolektyvuose vartojami skirtingi tų pačių angliškų terminų lietuviški atitikmenys. Vienos srities terminų žodynuose neturėtų būti skirtingų to paties žodžio reikšmių, o viename terminų žodyne – daug to paties termino lietuviškų atitikmenų. Todėl terminų reikšmės reikėtų geriau išskirti.

Svarbų anglišką terminą *installation* paskutiniuose kompiuterijos žodynuose atitinka tokie lietuviški atitikmenys: *įrengimas* (vyksmas) [1]; 1. *instaliacija*, *įranga* 2. *montažas* 3. *sistema* [2]; 1. *įrenginys*, 2. *nustatymas* [3]; 1. *įdiegimas* 2. *įstatymas* [4]. Nors mokyklinėje kompiuterijos literatūroje labiau paplitęs šio termino atitikmuo *įdiegimas*, tačiau sunku padaryti jo antonimą, todėl pirmenybę reikėtų teikti terminui *įrengimas*. Šio vyksmo metu įrengiama *programinė įranga* (programinės darinės):

- *įrengimas*, *įdiegimas* a. *installation*, *setup*, p. *installation*, r. *размещение, установка*.

Tai programinės darinės (a. *software*) įrašymas į kompiuterio laikmeną. Įrengimą atlieka specialios programos (a. *installer*, *setup*). Įrengimo metu nustatoma darinės apimtis, parametrai ir, kad darinė gerai veiktų konkrečiame kompiuteryje, pakeičiami, priderinami kompiuterio veikimo sistemos parametrai. Rūšiniai terminai yra šie:

- *darinių įrengimas* a. *software installation*, p. *installation de logiciels*, r. *ввод в действие программного обеспечения*;

- *kompiuterio įrengimas* a. *computer installation*, r. *установка вычислительной машины*.

Greta būtų ir

- *papildomas įrengimas, kartotinis įrengimas*, a. *reinstallation*, r. *дополнительная установка, переустановка*.

Tai programinės darinės papildymas, naujinimas, pataisymas ar pakartotinis įrengimas.

Šio termino antonimas būtų:

- *išrengimas* a. *uninstallation, removal* r. *удаление, устранение*.

Tai programinės darinės pašalinimas iš kompiuterio specialiomis priemonėmis. Išrengimo metu pašalinamos darinės rinkmenos ir atkuriami pirminiai veikimo sistemos parametrai.

Angliškas terminas *setup* minėtuose žodynuose verčiamas taip: 1. *montavimas*, 2. *surinkimas* [1]; 1. *įrengimas*, *surinkimas*, 2. *regulavimas*, *nustatymas*, *suderinimas*, 3. *įrenginys schema, maketas* [2]; *sąranka*, *surinkimas*, *suderinimas* [3].

OS/2 Warp veikimo sistemos lietuviškoje versijoje *setup* verčiamas trumpesne *surinkimo* forma – *sąranka*. Šią formą ir reikėtų laikyti teiktinu termino *įrengimas* sinonimu:

- *sąranka* a. *setup, configuration*, p. *installation, configuration*, r. *установка, компоновка*, tai:

1. Programinės darinės išpakavimas ir įrašymas į kompiuterį, naudojant specialias surinkimo programas (*Setup*). Terminas yra *įrengimo* sinonimas.

2. Tam tikro objekto maketas, schema, parametrų statos. Rūšiniai terminai:

- *puslapio sąranka* a. *page setup*, p. *mise en page*, r. *параметры страницы*.

Tai puslapio paraščių, dydžio, orientacijos ir išdėstymo statos;

- *spausdintuvo sąranka* a. *print setup, printer properties*, p. *configuration de l'imprimante*, r. *параметры печатающего устройства*.

Tai spausdintuvo popieriaus formatų, grafinių elementų savybių, spaudos skyros, spausdintuvo atmintinės vartojimo statos.

Tuo tarpu terminas *surinkimas* pabrėžia vyksmą:

- *surinkimas* a. *assembly, mounting*, p. *assemblage, collection*, r. *сборка*.

Įrengtą programą vartotojas gali keisti, derinti pagal savo poreikius, keisti jos valdymo komandas, mygtukų parankines (a. *toolbars*). Šiam prisitaikymui pavadinti OS/2 Warp veikimo sistemos vertėjai surado labai gerai esmę atspindintį, DŽ [5] esantį lietuvišką terminą *tinkinimas*. Reikėtų skatinti šio kiek primiršto žodžio vartojimą:

- *tinkinimas* a. *customization, fitting*, p. *personnalisation*, r. *настройка, подгонка*;
- *tinkinta spauda* a. *customized printing, demand printing*, r. *печатание персонализированных изданий*.

Anglų-rusų kalbų politechnikos žodyne [6] žodis *setting* turi net 20 reikšmių. Kompiuterijoje svarbiausios iš jų yra šios: 1. r. *установка*, 12. *уставка*, 13. *установка в состояние "I"*. Taigi kompiuterijoje reikia bent dviejų angl. žodžio *setting* lietuviškų atitikmenų. Lietuviškuose kompiuterijos žodynuose *setting* reikšmės yra tokios: 1. *nustatymas*, 2. *reguliavimas* [1]; 1. *įrengimas, montavimas*, 2. *nustatymas, suderinimas* [2]; *nustatymas, suderinimas* [3]. Daugiskaitos forma *settings* [1] jau kitokia – *nustatymo parametrai*.

Dėl pirmosios šio žodžio reikšmės nekyla abejonių:

- *nustatymas* a. *setting, adjustment, defining*, p. *ajustage*, r. *установка*.

Tai įrenginio, programos veiksena parametrų nustatymo ar suderinimo vyksmas:

- *nulio nustatymas* a. *zero setting, zero adjustment*, p. *ajustage du zéro*, r. *установка на ноль*.

Antrajai *setting* reikšmei, kurios rusiškas atitikmuo *уставка*, lietuviško atitikmens ieškota sunkiai. OS/2 Warp šis žodis verčiamas tarptautiniu žodžiu *parametras*, IBM Works lietuviškoje versijoje jau aptiksime *nuostatas*. Reikia *setting* vienaskaitos ir *settings* daugiskaitos atitikmenų. Tačiau žodžių *nuostata* ir *nuostatai* čia netinka vartoti. Abu žodžiai DŽ turi apibrėžtas, skirtingas ir netapačias žodžiui *setting(s)* reikšmes: *nuostata* – nusistatymas elgtis, *nuostatai* – įstaiigos taisyklės ar jų rinkinys. Gerą atitikmenį antrajai *setting* reikšmei

pasiūlė penkiakalbio radioelektronikos žodyno rengėjai – *stata*. Terminas gerai dera prie prancūzų atitikmens *mise au point*. Jis leidžia sudaryti terminų sistemą:

- *stata*, *statos* a. *setting*, *settings* p. *mise au point*, r. *установка, установки*.

Tai nustatytosios programos, įrenginio savybės, požymiai ar parametrai, parinkčių reikšmės bei vertės. Rūšiniai terminai yra šie:

- *nulio stata* a. *zero setting*, p. *mise zéro*, r. *установка нуля*;
- *relės stata* a. *relay setting*, p. *mise au point de relais*, r. *установка реле*;

- *statos vertė* a. *set value*, p. *valeur spécifiée*, r. *значение установки*;

- *Windows statos* a. *Windows settings*, r. *установки Windows*.

[1] rasime keletą terminų su žodžiu *preset*: *preset parameter* – išankstinis parametras, *preset time* – išankstinis laikas. Vargu ar galime suvokti išankstinį parametą ar suprasti, kas yra išankstinis laikas. Šiais atvejais taip pat pagelbėtų žodis *stata*:

- *išankstinės statos parametras* a. *preset parameter*, r. *заранее заданный параметр*,

- *pirminės statos laikas* a. *preset time*, r. *время предварительной установки*.

Tą pačią šaknį turi ir kitas plačiai kompiuterijoje vartojamas angliškąs žodis *reset(ting)*: *grįžtis* [1]; *pradmėgrįža* [3]; *pakartotinė keltis* [4]. Šis terminas susipina su kitu artimu, tačiau nevienareikšmiu terminu *return*: 1. *grąžinimas*, 2 *grįžtis* [1]; 1. *grįžtis*, *grįžtis į pradinę padėtį*, 2. *atvirkščias kelias*, *atvirkštinė eiga* [2]; *grįžtis* [3]. Kaip matome, susipainioja savaiminio sugrįžimo (*grįžties*) ir priverstinio sugrąžinimo vyksmai. Čia labai tiktų panašus į *statą* vedinys – *atstata*:

- *atstata* a. *reset(ting)*, p. *remise au point*, r. *сброс, возврат в исходное состояние*.

Tai priverstinis pirminės būsenos sugrąžinimas, kartotinis sutrikusios sistemos paleidimas. Rūšiniai terminai yra šie:

- *nulio atstata* a. *reset to zero*, p. *remise à zéro*, r. *возврат к нулю*;

- *nulio atstatos įtaisas* a. *zero resetting device*, p. *dispositif de remise à zéro*, r. *устройство возврата к нулю*;

- *atstatos mygtukas* a. *resetting key*, p. *bouton de remise*, r. *кнопка сброса*.

Terminas *grįžtis* a. *return*, p. *retour*, r. *возврат, выдача результата* pabrėžia savaiminį ar pasikartojantį sugrįžimą į pradinę padėtį arba nusako funkcijos vertės sugražinimą po apskaičiavimo. Rūšiniai terminai yra šie:

- *grįžties komanda* a. *return instruction*, r. *команда возврата*;
- *grįžties klavišas* a. *return key*, r. *клавиша возврата*.

Atstata ir *grįžtis* neturėtų būti painiojamos su toliau išvardytais artimais terminais:

- *atgava, atgavimas* a. *restore, restoration, recuperation*, p. *restauration, récupération*, r. *восстановление, повторное использование*.

Tai prarastų arba į šiukšlinę (angl. *Recycle Bin*) pašalintų neveiksnių objektų atgavimas, padarymas veiksnių. Pavyzdžiui, rinkmenos atgavimas, ankstesnės lango būsenos atgavimas.

- *atkūrimas* a. *recovery, regeneration, repair*, p. *rétablissement, régénération*, r. *восстановление, воспроизведение*.

Tai sistemos atkūrimas po avarijos, apgedusio įtaiso, disko sutaisymas programinėmis priemonėmis arba nuolatinis duomenų regeneravimas.

- *atsikūrimas* a. *self-recovery, self-repair*, r. *самовосстановление*;
- *atgamimas* a. *reproduction*, p. *reproduction*, r. *воспроизведение*.

Tai į magnetinę ar optinę laikmeną įrašyto garso ar vaizdo duomenų atkūrimas, atvaizdavimas. Garsą atgamina kompiuterio garso plokštė ir speciali programa – *grotuvė* ar *leistuvė*. Vaizdą atgamina kompiuterio vaizdo plokštė, vaizduoklis (a. *display*, p. *visu, visuel*) ir speciali programa – *vaizduoklė* (a. *viewer*, p. *visionneuse*).

- *naujinimas, atnaujinimas* a. *renewal, refresh, updating*, p. *rafraîchissement*, r. *обновление*.

Tai rezultatų perskaiciavimas, naujų rezultatų pateikimas, kartotinis duomenų nuskaitymas, kompiuterio formuojamų laukų atnaujinimas.

- *plėtotė* a. *upgrading, updating*, p. *évolution d'in système, mise à niveau*, r. *совершенствование, модернизация*.

Tai programinės darinės ar veikimo sistemos patobulinimas, pataisymas ar modernizavimas.

Derinant programą ar kompiuterį, gali būti keičiami bendresni nustatymai – *statos* (a. *settings*) arba smulkesni nustatymai (a. *options*). Pastarojo termino lietuviški atitikmenys įvairuoja: *option*: *pasirinktis*, *variantas*, *versija* [1]; 1. *pasirinktis*, *variantas*, *versija*, 2. *neprivaloma priemonė* [2]; *fakultatyvas*, *opcija*, *pasirinktis* [3]; 1. *pasirenkamoji reikšmė*, 2. *nebūtinas parametras* [4]. Kompiuterijoje dažniau pasitaiko daugiskaitos variantas *options*, o [2] jį jau atitinka *priemonės*. Terminas *priemonė* čia nelabai tinka. Pirmoji termino reikšmė *pasirinktis* beveik tapati terminui *choice*: *pasirinkimas*, *variantas* [1]; 1. *pasirinkimas*, 2. *variantas* 3. *menu punktas* [2]; *menu punktas* [3].

Siekiant vienareikšmiškumo, reikėtų vartoti dvi formas: *pasirinktis* – pasirinkimo vyksmui apibūdinti ir *parinktis* – pasirinktai vertei nusakyti:

- *pasirinktis*, *pasirinkimas* a. *choice*, p. *choix*, r. *выбор*.

Tai vertės, *statos*, apimties ar komandos pasirinkimas iš kelių galimų variantų. Rūšiniai terminai yra šie:

- *menu pasirinktis* a. *menu selection*, *menu choice*, p. *choix de menu*, r. *выбор меню*;

- *trasos pasirinktis*, *trasuotė*, *kelvada* a. *routing*, p. *choix de tracé*, *choix de route*, *route* r. *выбор трасы*, *маршрутизация*.

Kitas terminas būtų toks:

- *parinktis*, *parinktys* a. *option*, *options*, p. *option*, *options*, r. *опция*, *параметры*.

Tai savybės, dydžio, charakteristikos pasirinkimas, įjungimas arba išjungimas. Rūšiniai terminai būtų šie:

- *numatytosios parinktys* a. *defaults options*, p. *options par défaut*, r. *параметры, выбранные по умолчанию*;

- *spaudos parinktys* a. *print options*, r. *параметры печати*;

- *parinktės akutė* a. *option button*, *radio button*, p. *bouton radio*, r. *окошко выбора*;

- *parinktės langelis*, *varnelės langelis* a. *check box*, p. *case cocher*, r. *контрольная рамка*.

Greta *parinktės* būtų dar terminas

- *parametras* a. *parameter*, p. *paramètre*, r. *параметр*.

Tai kiekybinis dydis, apibūdinantis vyksmo, reiškinių ar sistemos savybes ir nesantis konstanta arba kintamuoju.

Greta būtų ir terminai

- *variantas* a. *variation*, *variety*, p. *variante*, r. *вариант*, bei
- *atmaina*, *versija* a. *version*, p. *version*, r. *версия*.

Literatūra

1. Valatkaitė R., Kudirka Z. Informatika. V.: Lietuvos informacijos institutas, 1998.
2. Aiškinamasis anglų-lietuvių kalbų kompiuterijos žodynas. / Red. A. Kirejevas, K.: Smaltija, 1997.
3. Paulauskas K. V., Jasinevičius R. Aiškinamasis kompiuterijos žodynas. K.: Technologija, 1995.
4. Informatika ir kompiuterių įranga. Aiškinamasis anglų-lietuvių kalbų žodynėlis. / Parengė V. Dagys, A. Klupšaitė, A. Žandaris, V.: Baltic Amadeus, 1995.
5. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. / Red. kolegija: S. Keinys, J. Klimavičius, J. Paulauskas, J. Pikčilingis, N. Sližienė, K. Ulvydas, V. Vitkauskas. V.: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
6. С. М. Баринов, А. Б. Борковский, В. А. Владимиров и др. Большой англо-русский политехнический словарь. Москва: Русский язык, 1991.

Valerijonas ŽALKAUSKAS